

Nr 23.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet ha på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1951 till och med den 9 januari 1952 i statsrådet förda protokoll, nämligen över *justitiedepartementsärenden* från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

justitieärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

utrikesdepartementsärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

försvarsärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

socialärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

kommunikationsärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

finansärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

ecklesiastikärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

jordbruksärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

handelsärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

inrikesärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952;

civilärenden från och med den 12 januari 1951 till och med den 4 januari 1952.

Därjämte har på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats utdrag av det över jordbruksärenden den 15 mars 1952 förda protokoll i vad det avser utformningen av prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för tiden den 1 januari—den 31 augusti 1952.

Till utskottet ha vidare på därom framställd begäran överlämnats handlingarna till chefens för inrikesdepartementet beslut den 31 mars 1952 i anledning av en från enskild person gjord framställning att få taga del av två inom inrikesdepartementet år 1950 verkställda utredningar angående arbetsförhållanden m. m. inom statens utlänningskommission.

A.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tilllämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

B.

Granskningen har ej heller givit utskottet anledning till anmälan enligt § 107 regeringsformen mot någon ledamot av statsrådet, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 8 maj 1952.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Herlitz, Lindén, Fritiof Karlsson, Lundgren, Pettersson och Hansson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen, Norén, Spångberg, Nolin, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Nordkvist och Adamsson.

Reservationer:

Avslagna yrkanden om anmälan enligt § 107 regeringsformen.

I.*

(Protokoll över försvarsärenden den 18 maj 1951.)

av herrar *Lundgren, Osvald* och *Olsson* i Mora, som anfört följande:

»I skrivelse den 15 maj 1951 anhöll infanteriinspektören, överste Alf Meyerhöffer, hos Kungl. Maj:t att bliva överförd å disponibilitetsstat från den 1 juli 1951. Som skäl anfördes meningsskiljaktigheter mellan honom och chefen för försvarsdepartementet i vissa frågor rörande pansarvärns-

* Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Osvald, Herlitz, Lindén, Hällgren, Fritiof Karlsson och Lundgren; samt

från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, von Friesen, Norén, Svedberg, Spångberg, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, fru Svedberg, herrar Hallberg och Braconier.

vapen. Över ansökningen avgav chefen för armén genom chefen för arméstaben följande yttrande: 'Tillstyrkes fr. o. m. 1/6 1951.' Kungl. Maj:t förordnade den 18 maj 1951 på föredragning och hemställan av dåvarande statsrådet och chefen för försvarsdepartementet Vougt, att Meyerhöffer från och med den 1 juni 1951 skulle vara överförd å disponibilitetsstat.

Bestämmelserna om försättande i disponibilitet infördes beträffande försvarsväsendet år 1942. Som motiv härför anförde departementschefen i propositionen i ämnet, 1942 nr 74, att det vore ett försvarsintresse av vikt, att krigsmaktens personal på aktiv stat besutte sådan tjänsteduglighet, att den på ett fullt tillfredsställande sätt kunde fullgöra sina uppgifter i krig såväl som i fred, samt att de då gällande bestämmelserna icke beredde tillfyllestgörande möjligheter att från tjänstgöring avskilja för sina uppgifter olämpliga beställningshavare.

Numera finnas bestämmelserna om försättande i disponibilitet i 14 § statens allmänna avlöningsreglemente (SFS 1948 nr 436). Bestämmelserna äga tillämpning å vissa högre militära och civilmilitära beställningshavare, däribland infanteriinspektör. Försättande i disponibilitet kan ske antingen tvångsvis eller på ansökan av vederbörande beställningshavare. Beträffande överförande tvångsvis gäller, att beställningshavare, varå stadgandet äger tillämpning, är pliktig att avgå från beställningen, 'där så finnes påkallat med hänsyn till statens intressen'. Beslut härom meddelas av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande försvarsgrenschef. Innan sådant förslag avgives, skola yttranden ha inhämtats från övriga beställningshavaren överordnade myndigheter eller chefer. Beträffande frivillig övergång å disponibilitetsstat gäller, att beställningshavare, som ovan sagts, må på egen ansökan av Kungl. Maj:t försättas i disponibilitet, där avgången från aktiv stat icke finnes vara mot statens intresse stridande.

Meyerhöffer har genom Kungl. Maj:ts ovannämnda beslut överförts å disponibilitetsstat en månad tidigare än han själv begärt. Då det icke är möjligt att bevilja något, varom icke ansökts, innebär Kungl. Maj:ts beslut, att Meyerhöffer tvångsvis försatts i disponibilitet.

Den allmänna bestämmelsen i § 36 regeringsformen, att ämbetsmän icke utan rannsaking och dom kunna avsättas, är en hörnpelare, då det gäller att garantera en självständig ämbetsmannakår, och måste särskilt ur demokratisk synpunkt tillmätas den största betydelse. I vissa fall ha emellertid avvikelser från denna bestämmelse medgivits. Dessa måste givetvis tolkas restriktivt med hänsyn till det anförda stadgandet i regeringsformen. Beträffande överförande å disponibilitetsstat har riksdagen i skrivelse nr 408 år 1942 — närmast till bemötande av en motionsvis framförd uppfattning att införande av disponibilitetsstat för försvarsväsendet måste föranleda, att motsvarande bestämmelser infördes även för statsförvaltningen i övrigt — framhållit, att dylika åtgärder icke böra 'erhålla större räckvidd än som är strängt nödvändigt. Grundsatsen om ämbetsmännens oavsättlighet måste nämligen anses vara av väsentlig betydelse för upprätthållandet av deras självständighet och oberoende.'

Sedd i belysning av det anförda, framstår klart betydelsen av en restriktiv tolkning och användning av bestämmelserna om försättande i disponibilitet. Endast då så finnes påkallat med hänsyn till statens intresse får försättande i disponibilitet mot beställningshavares vilja äga rum, och endast då beställningshavaren visat sig på grund av bristande tjänsteduglighet ej kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina åligganden. Under inga förhållanden kan något sådant få äga rum emedan en underlydande blivit obekvämt för en chef av en eller annan anledning, exempelvis självständig och avvikande mening i någon fråga. Det är vidare ur rättssynpunkt självklart, att ett överförande tvångsvis å disponibilitetsstat måste föregås av en fullständig utredning rörande de skäl, som skola ligga till grund för överförandet. Så synes ej ha skett i fallet Meyerhöffer. Något annat yttrande än chefens för armén tillstyrkan, vari datum ändrats från den 1 juli till den 1 juni 1951, synes icke föreligga. Med hänsyn till den stora vikten av ämbetsmännens oavsättlighet och rättssäkerhet hade det varit departementschefens skyldighet att förvissa sig om att i detta fall tillräcklig rättslig grund funnits för överförande tvångsvis å disponibilitetsstat.

På grund av vad nu anförts ha vi yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot dåvarande statsrådet och chefen för försvarsdepartementet Vougt.»

II.*

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 22 juni 1951.)

a) av herrar *Olsson* i Mora, *Pettersson* i Norregård, *Fritiof Karlsson*, *von Friesen* och *Nolin*, som anført följande:

»Vid 1946 års riksdag fattades i anledning av proposition nr 174 beslut angående statsbidrag för anordnande av skolmältider. Beträffande frågan om sättet för övervakningen av eleverna yttrade föredragande departementschefen i propositionen bl. a. följande:

En viss, ehuru givetvis icke rigorös vakthållning från skolans sida under frukostrasten torde vara påkallad. I allmänhet torde för denna vakthållnings ordnande icke erfordras någon detaljerad reglering från statliga myndigheters sida. Jag anser det naturligt, att frågan därom enklast löses genom överenskommelser eller på annat sätt genom de lokala myndigheternas försorg. Närmast till hands ligger väl i allmänhet, att i skolan eller dess omedelbara närhet boende lärare med biträde av bespisningspersonalen och bland eleverna utsedda ordningsmän svara för vakthållningen. Stundom lär det emellertid bli erforderligt att för uppdraget anlita även lärare, som icke bor inom skolan eller i dess närhet; vid högre skolor torde detta bli regel. Något svårare problem torde dock vakthållningens ordnande icke erbjuda.

* Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Gottfrid Karlsson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Herlitz, Hällgren, Fritiof Karlsson, Sandberg, Bergh, Pettersson och Nils Hansson; samt från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Nolin, Olsson i Mora, Nordkvist, Gustafsson i Bogla, fru Svedberg och fru Wallin.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att taga under övervägande, huruvida generella bestämmelser erfordras rörande utnyttjande av lärarnas fyllnadstjänstgöringsskyldighet för ifrågavarande ändamål samt, därest så skulle befinnas erforderligt, utfärda föreskrifter i ämnet. Stundom kan måhända befinnas erforderligt att medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten. Kungl. Maj:t torde även i detta fall få äga meddela de bestämmelser, som må befinnas erforderliga. I likhet med skolöverstyrelsen är jag icke nu beredd att ingå på frågan, huruvida kontant ersättning må utgå till vakthavande lärare i vissa fall. Den vakthavande bör dock äga rätt att avgiftsfritt deltaga i skolmältiden.

Uttalandet föranledde icke någon erinran från riksdagens sida i dess skrivelse den 18 juni 1946, nr 215.

I anslutning till behandlingen under höstriksdagen 1946 av den allmänna löneregleringen för befattningshavare i statens tjänst m. fl. berörde statsutskottet i sitt utlåtande nr 288 spørsmålet om lärares skyldigheter beträffande skolmältidsverksamheten och uttalade följande:

I samband med ställningstagandet till frågan om den nya lönenivån har utskottet övervägt vissa spørsmål om de prestationer, för vilka lönerna skola anses utgöra vederlag. Det har därvid närmast varit fråga om socialpedagogiska åtgärder, som komma att åvila exempelvis lärarpersonal i samband med barnbespising. Utskottet förutsätter, att dylika arbetsuppgifter icke skola förenas med särskild gottgörelse eller särskilt lönetillägg.

Inom utskottet anfördes reservation av fyra ledamöter, vilka ansågo, att uttalandet bort utgå.

Efter debatter i båda kamrarna godkände riksdagen utskottets uttalande, vilket också ingick i riksdagens skrivelse i ämnet (nr 528).

Under hänvisning till lämpligheten av att vakthållningen vid skolbespisingen omhänderhades kontinuerligt av samma personer dag för dag, där-est lämplig tillsyn i större bespisingsslokaler skulle kunna åstadkommas, gav Städernas folkskoleinspektörsförbund i en till chefen för ecklesiastikdepartementet ställd, den 8 maj 1947 dagtecknad skrivelse uttryck åt önskvärdheten av att statsbidragsbestämmelserna för folk- och småskollärare så formulerades, att skoldistriktet icke hindrades att för vakthållningen vid skolbespisingen i större bespisingssalar kunna förordna lärare, som här-för ägde uppbära särskilt arvode.

De av förbundet åsyftade bestämmelserna innefattades i statsbidragskungörelserna 1937: 999 (sedermera ersatt av kungörelsen 1948: 208) och 1938: 754. Enligt dessa kungörelser skall såsom villkor för statsbidrag till avlönande av folk- och småskollärare, lärare vid kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor och högre folkskolor gälla bland annat, att lärarnas avlöningsförmåner utgå i enlighet med vad därom stadgas och att lärare icke därutöver av skoldistriktet ätnjuter ersättning för utförande av arbetsuppgifter, som enligt meddelade bestämmelser kunna åläggas honom i tjänsten.

Över folkskoleinspektörsförbundets framställning yttrade sig skolöverstyrelsen och statskontoret.

I utlåtande den 25 november 1947 anförde överstyrelsen — som i ärendet inhämtat yttranden från statens folkskoleinspektörer och vissa rektorer — att riksdagens förut nämnda uttalande på hösten 1946 ansetts giva uttryck åt den meningen, att lärarpersonalen skulle ha till tjänsteåliggande att bestrida vakthållning vid skolmåltidsverksamhet. Sådan skyldighet — som för övrigt ej varit föremål för förhandlingar — hade dock icke fastslagits i författning, varför lärare icke kunde åläggas dylik arbetsuppgift. Följaktligen kunde ett skoldistrikt giva lärare ersättning för utförande av arbetsuppgiften utan att distriktets rätt till statsbidrag till lärarlöner därigenom äventyrades.

Statskontoret uttalade i ett den 31 december 1947 avgivet utlåtande, att det för sin del icke kunde finna annat än att överstyrelsens uppfattning stode i direkt strid med riksdagens uttalande i frågan. Statskontoret föreslog, att framställningen från folkskoleinspektörsförbundet icke skulle föranleda annan åtgärd än att i vederbörande stadgor och övriga författningar vidtoges de ändringar, som kunde befinnas påkallade för reglerande av hithörande spörsmål i överensstämmelse med riksdagens uttalande.

Genom beslut den 4 juni 1948 uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att inkomma med yttrande och förslag med anledning av vad riksdagen i sin skrivelse 1946: 528 anført rörande skyldighet för lärare att fullgöra vissa socialpedagogiska uppgifter. Överstyrelsen framhöll i ett den 26 april 1949 — efter samråd med vissa lärarsammanslutningar — avgivet utlåtande, att ämbetsverket vidhöll sin tidigare uttalade mening. Denna mening stode icke, som statskontoret hade velat göra gällande, i strid med riksdagens uttalande i den förevarande frågan. Riksdagens uttalande kunde nämligen endast anses innebära en utsaga om det enligt riksdagens mening skäligen och lämpligen härvidlag. Skyldighet i nämnda hänseende hade däremot icke kommit till uttryck i författning. Sedan skolöverstyrelsen redogjort för i vederbörande skolstadgor intagna tjänsteföreskrifter anförde överstyrelsen följande:

Efter orden skulle alltså lärares skyldighet att övervaka lärjungarna kunna anses omfatta även tiden för frukostrasten. Enligt skolöverstyrelsens mening är dock frukostrasten att anse såsom ett avbrott i skoldagen och således av annan karaktär än de kortare rasterna. Att märka är även, att vid tiden för avfattningen av dessa bestämmelser frågan om skolmåltidsverksamhet ej var aktuell.

Enligt praxis har vid flertalet skolor ej heller tillsynsskyldighet över lärjungarna ansetts åvila lärarna under hela frukostrasten. När lärjungarna intaga sina måltider utom skolan liksom när vid duplicering av undervisningen uppehåll om ända till ett par timmar måste göras, skulle en sådan tillsynsskyldighet icke kunna i praktiken fullgöras.

Riksdagen synes ej ha avsett att införa något allmänt åliggande för lärarna, och dess uttalande i frågan synes ha föranletts av upplysning om något enstaka missförhållande.

Skolöverstyrelsen lämnade också en ingående redogörelse för en av överstyrelsen verkställd undersökning rörande skolmåltidsverksamhetens anordnande, vartill knötos vissa allmänna synpunkter. Som sin uppfattning i ersättningsfrågan framhöll skolöverstyrelsen, att såsom tillräcklig ersätt-

ning borde ej alltid anses förmånen av fri måltid för läraren, enär dess värde måste anses förhållandevis ringa, särskilt som den vore att anse som skattepliktig intäkt. Skulle någon lärare vid bestämmande av vakthållningen tilldelas en jämförelsevis omfattande tillsynsskyldighet, borde i förekommande fall kommunen, med hänsyn till vikten av ett ändamålsenligt genomförande av skolmåltsverksamheten, äga träffa överenskommelse med vederbörande lärare om gottgörelse för övervakningen med skäligt belopp. Överstyrelsen ifrågasatte icke statsbidrag till dylik ersättning.

Skrivelsen utmynnade i en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte förklara hinder icke möta för skolöverstyrelsen att utfärda anvisningar angående ordnande av tillsynen vid skolmåltsverksamheten av det huvudsakliga innehåll, som angivits i ett skrivelsen bifogat förslag.

I remissutlåtande den 18 juni 1949 över skolöverstyrelsens framställning vidhöll statskontoret sin tidigare uttalade uppfattning. Enligt statskontorets mening kunde särskild ersättning — utöver fri måltid — till lärare för vakthållning under lärjungarnas måltidsraster icke anses motiverad, och kommunala tillskott för detta ändamål måste stå i direkt strid mot förenämnda riksdagsuttalande och grunderna i gällande statsbidragsbestämmelser.

I en till chefen för ecklesiastikdepartementet ställd, den 11 oktober 1950 dagtecknad promemoria angående tillsynen vid skolmåltsiderna har styrelsen för Sveriges folkskolläraryrkeförbund bl. a. erinrat om att, sedan skolöverstyrelsen till departementet avgivit sitt ovannämnda förslag, hade överläggningar ägt rum mellan departementet och representanter för lärarkåren. För att bl. a. vinna tid för en fortsatt behandling och en slutgiltig lösning av frågan hade från lärarrepresentanternas sida utlovats att om möjligt söka undvika konflikter i samband med lärares vakthållning vid skolmåltsiderna läsåren 1948—50. Detta hade också kunnat uppfyllas. Under hösten 1950 hade emellertid vissa svårartade konfliktsituationer uppstått. Vidare hade i ett antal fall deklarerats, att man icke längre ansåge sig kunna medverka vid vakthållningen under rådande förhållanden. Man hade endast tills vidare gått med på vissa arrangemang för att ge möjlighet till en uppgörelse utan irriterande moment. Skolöverstyrelsens förslag i ärendet hade till en början skapat en positiv inställning till övervakningsfrågan, i det man förväntat att förslaget snarast skulle träda i kraft. Dröjsmålet med genomförandet av anvisningarna hade emellertid inverkat ofördelaktigt.

Genom beslut den 22 juni 1951 har Kungl. Maj:t, på föredragning och hemställan av dåvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet Nygren, bl. a. förordnat, att 2 § kungörelsen den 28 juni 1946 (nr 553) angående statsbidrag till anordnande av skolmåltsider skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

Såsom villkor för statsbidrag skall gälla:

1) — 5) — — —

6) att skoldistriktet eller primärkommunen icke utger ersättning till lärare, som utövar tillsyn vid skolmåltid, i andra fall än då han utövar mera omfattande dylik tillsyn än flertalet lärare vid skolan och antalet lärjungar, över vilka han utövar tillsyn, uppgår till i genomsnitt minst 100 per dag samt att ersättningen härvid, utöver förmånen av fri måltid, utgår per dag med högst två kronor, om antalet lärjungar, över vilka han utövar tillsyn, i genomsnitt ej överstiger 200, och i annat fall med högst tre kronor.

Till ledning vid handläggning av frågor om tillsynen vid skolmåltiderna skola tjäna vid kungörelsen fogade anvisningar.

Bestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 1951.

Som framgår av ovanstående redogörelse förutsatte 1946 års riksdag i samband med sitt ställningstagande till den allmänna löneregleringen för befattningshavare i statens tjänst, att socialpedagogiska åtgärder, som komme att åvila exempelvis lärarpersonal i samband med barnbispisning, icke skulle förenas med särskild gottgörelse. Med hänsyn härtill borde den genom Kungl. Maj:ts beslut den 22 juni 1951 i kungörelsen 1946: 553 vidtagna ändringen, som ger skoldistrikt och primärkommun rätt att i viss utsträckning utgiva ersättning till lärare för av honom utövad tillsyn vid skolmåltid, ha underställts 1951 års riksdag för prövning.

På grund härav ha vi yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot dåvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet Nygren.»

b) av herr *Bergh*, som anslutit sig till det under a) framställda yrkandet, under hänvisning till att den ifrågavarande ändringen i kungörelsen 1946: 553, därest den förutsätter skyldighet för berörda lärarpersonal att utöva tillsyn vid skolmåltid, bort anknytas till kungörelserna 1948: 208 och 1938: 754 och, därest sådan skyldighet icke förutsatts, över huvud ej bort företagas, emedan i sådant fall ersättningsfrågan är ett mellanhavande mellan skoldistriktet och berörda lärare.

III.*

(Protokoll över handelsärenden den 16 mars 1951.)

av herrar *Herlitz*, *Gustav Emil Andersson*, *Fritiof Karlsson*, *Lundgren*, *von Friesen*, *Nolin*, *Olsson* i Mora och *Nordkvist*, som anfört följande:

»Den 28 juni 1940 utfärdade Kungl. Maj:t kungörelse, nr 650, angående reglering av importpriserna å stenkol och koks m. m. De grundläggande bestämmelserna i kungörelsen äro av följande lydelse.

1 §. Inom statens bränslekommission skall inrättas en särskild clearingkassa för reglering på sätt i denna kungörelse stadgas av importpriserna å stenkol, koks och kolbriketter.

---

* Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:
från första kammaren: herrar *Gottfrid Karlsson*, *Karl August Johanson*, *Elmgren*, *Gustav Emil Andersson*, *Herlitz*, *Fritiof Karlsson*, *Lundgren* och *Sandberg*; samt
från andra kammaren: herrar *Hallén*, *von Friesen*, *Norén*, *Spångberg*, *Nolin*, *Jonsson* i Haverö, *Olsson* i Mora, *Nordkvist*, *Hansson* i Skediga och *Adamsson*.

2 §. För prisregleringens genomförande fastställer bränslekommissionen avräkningspriser å de i 1 § angivna varuslagen, cif svensk hamn.

Avräkningspriserna böra i möjligaste mån fastställas så, att vad som beräknas skola jämlikt bestämmelserna i 3 § första stycket utbetalas från clearingkassan motsvarar vad som beräknas komma att jämlikt samma författningsrum till kassan inflyta.

3 §. Det åligger den, som importerar vara, som i 1 § sägs, till lägre pris cif svensk hamn än gällande avräkningspris, att till clearingkassan betala skillnaden. Den som importerar sådan vara till högre kostnad än avräkningspriset är berättigad att från clearingkassan erhålla gottgörelse för det överskjutande beloppet. Det ankommer på bränslekommissionen att fastställa det belopp importören har att betala till eller erhålla från kassan. Vid beloppets fastställande skall hänsyn ej tagas till sådan kostnad i samband med importen, som prövas ej hava varit erforderlig.

Då ansökan ingives till bränslekommissionen om tillstånd att till riket införa varan, skall därvid fogas en förbindelse av importören att till clearingkassan vid anfordran betala det belopp, varmed importkostnaden må understiga avräkningspriset.

4 §. Därest vid regleringens upphörande överskott föreligger hos clearingkassan, skall detta inlevereras till statsverket genom insättning å statsverkets checkräkning i riksbanken för statskontorets räkning.

Intill den 1 juni 1949 voro importpriserna å stenkol, koks och briketter föremål för clearingförfarande i enlighet med kungörelsens bestämmelser. Genom kungörelse den, 20 maj 1949, nr 230, förordnade Kungl. Maj:t, att 1940 års kungörelse skulle med utgången av maj 1949 upphöra att gälla i vad den avsåge dels stenkol med undantag av antracitkol, dels ock stenkolsbriketter. Genom beslut den 29 juni 1949 upphävde statens bränslekommission från och med den, 1 juli samma år clearingförfarandet jämväl beträffande sådana till riket inkommande laster av koks, som levererades till direktförbrukare i prisgrupp I. Efter sistnämnda dag kvarstod således clearingförfarandet allenast beträffande koks och antracit, som levererades till lagerhandeln.

Statens bränslekommission anförde i skrivelse den 13 mars 1951 till Kungl. Maj:t, att det på grund av de dåvarande stora variationerna i priserna på såväl kol som koks syntes nödvändigt, att möjlighet skapades för bränslekommissionen att kontrollera prisbildningen på samtliga dessa bränslen. Detta kunde ske allenast genom att normalpriser återinfördes beträffande desamma, vilket förutsatte ett återinförande av clearingförfarandet i dess fulla usträckning. På grund härav hemställde bränslekommissionen, att kungörelsen den 28 juni 1940 ånyo måtte göras tillämplig beträffande stenkol och stenkolsbriketter samt att kommissionen måtte bemyndigas att i samråd med statens priskontrollnämnd fastställa normalpriser å dessa bränslen. Kungl. Maj:t meddelade den 16 mars 1951, på föredragning och hemställan av chefen för handelsdepartementet, statsrå-

det Ericsson, beslut i överensstämmelse med vad bränslekommissionen hemställt och utfärdade samma dag kungörelse, nr 122, angående reglering av importpriserna å stenkol och stenkolsbriketter. Däri förordnades, att bestämmelserna i kungörelsen den 28 juni 1940 från och med den 18 mars 1951 ånyo skulle äga tillämpning beträffande stenkol och stenkolsbriketter.

Frågan om Kungl. Maj:ts befogenhet att utfärda clearingföreskrifter har behandlats vid 1941 och 1942 års riksdagar.

I proposition nr 191 till 1941 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t på hemställan av chefen för folkhushållningsdepartementet riksdagen bland annat att godkänna i propositionen framlagt förslag angående åtgärder för utjämning av marknadspriserna å vissa förnödenheter. Det upplystes i propositionen, att clearingförfarande vanligen använts, när en importreglering bestående ej endast i en kvantitativ reglering utan även i en reglering av importpriserna måst genomföras. Det vore att vänta, att det i fortsättningen skulle komma att erhålla en utvidgad användning. Med hänsyn till bland annat att förfarandet kunde förväntas 'komma att bli av stor omfattning och därför få vittgående verkningar å prisbildningen inom landet' syntes riksdagen böra beredas tillfälle att 'i princip' yttra sig om spørsmålet.

Över propositionen avgav sammansatt stats- och bevillningsutskott utlåtande, nr 3. Propositionens förslag om clearingåtgärder biträdades av utskottet. Utskottet uttalade emellertid, att då åtgärderna innebure ett väsentligt ingrepp i näringslivets frihet och verksamhet, utskottet förutsatte, att riksdagen — sedan ytterligare erfarenhet vunnits rörande systemets tillämpning och verkningar — bereddes tillfälle att före utgången av maj månad 1942 taga under omprövning, huruvida åtgärder av angivet slag befunnes ändamålsenliga och alltjämt i fortsättningen påkallade. Riksdagen beslöt i överensstämmelse med utskottets hemställan.

I proposition nr 228 till 1942 års riksdag gavs, för att bereda riksdagen tillfälle att företaga den åsyftade omprövningen av clearingförfarandet, till en början en redogörelse för de clearingåtgärder, som vidtagits efter föregående års riksdags behandling av frågan samt för de erfarenheter som vunnits av de olika clearingförfarandena, varefter föredragande departementschefen anförde bland annat:

Om den kommande uvecklingen av priserna torde icke för närvarande kunna fällas något mera bestämt omdöme. Antagligen komma dock importpriserna att uppvisa alltmera stegrade variationer, vilket kommer att få till följd att ökad osäkerhet och ekonomiska risker bli förknippade med importen av skilda varuslag. I ett sådant läge måste åtgärder i prisutjämnande syfte alltjämt kunna vidtagas. Kungl. Maj:t bör således äga möjlighet att även i fortsättningen, så länge nu rådande utomordentliga förhållanden bestå, kunna i nämnda syfte vidtaga åtgärder av samma beskaffenhet som hittills.

Propositionen utmynnade, i den del som nu är i fråga, i en hemställan, att riksdagen måtte lämna utan erinran, att Kungl. Maj:t även i fortsätt-

ningen vidtoge åtgärder för utjämning av marknadspriserna i enlighet med vad i propositionen anförts.

Statsutskottet förklarade i sitt utlåtande i anledning av propositionen, nr 139, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag icke givit utskottet anledning till erinran, och riksdagen beslöt, i överensstämmelse med vad utskottet hemställt, 'lämna utan erinran att Kungl. Maj:t även i fortsättningen vidtager åtgärder för utjämning av marknadspriserna å vissa förnödenheter i enlighet med vad i omförmälda statsrådsprotokoll anförts' (skrivelse nr 318).

Ett clearingförfarande av den art, varom här är fråga, innebär å ena sidan åläggande för vissa importörer att till staten inbetala en avgift, å andra sidan utbetalande ur sålunda influtna medel av viss gottgörelse till andra importörer. Då enligt regeringsformen såväl alla skatter och pålagor som ock användningen av statens medel beror av riksdagens beslut, kräver ett clearingförfarande principiellt dess bemyndigande. I överensstämmelse härmed står, att frågan om genomförande av clearinganordningar underställdes riksdagens prövning 1941 och 1942. Visserligen hade vissa sådana anordningar redan förut genomförts utan riksdagens hörande. Vad sålunda skedde får emellertid givetvis ses mot bakgrunden av då rådande utomordentliga förhållanden och ger intet stöd för att liknande åtgärder skulle vara tillåtliga nu.

Huruvida Kungl. Maj:ts nu ifrågavarande beslut om införande av clearing å stenkol och stenkolsbriketter överensstämde med regeringsformen beror sålunda av huruvida det äger täckning i det bemyndigande att vidtaga clearingåtgärder som riksdagen meddelade 1942. Detta bemyndigande var obestämt till sin utformning. Otvetydigt är emellertid att det avsåg åtgärder i enlighet med vad i statsrådsprotokollet anfördes, och i detta protokoll angavs uttryckligen en bestämd begränsning därigenom att Kungl. Maj:t sades böra äga möjlighet att även i fortsättningen, *så länge nu rådande utomordentliga förhållanden bestå*, kunna i angivet syfte vidtaga åtgärder av samma beskaffenhet som dittills. Det må vara vanskligt att bestämt angiva den tidpunkt då riksdagens bemyndigande upphörde att gälla. Tveksamt kan ock vara, i vad mån dess upphörande kunnat anses utgöra hinder för förut genomförda clearinganordningars fortbestånd. Men otvetydigt är, att införandet av en ny clearinganordning nära sex år efter världskrigets slut icke äger stöd i riksdagens nio år tidigare, under helt andra förhållanden, fattade beslut. Särskilt äventyrlig framstår en motsatt tolkning av 1942 års beslut mot bakgrunden av den för regeringsformen grundväsentliga principen, att riksdagen varje år skall äga bestämma om skatteväsendets gestaltning. Historiskt har denna grundsats bland annat sin förklaring i erfarenheter om huruledes riksdagsbeslut, vilka ej utformats med tillräcklig klarhet, godtyckligt uttolkats såsom gällande för obestämd framtid; på sådant sätt tillkom en väsentlig del av de s. k. grundskatterna.

På grund av vad nu anförts ha vi yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Ericsson.»

IV.*

av herrar *von Friesen* och *Lundgren*, som anfört följande:

»Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Mossberg, den 22 april 1950 expeditionschefen i inrikesdepartementet, Erik Montell, att såsom sakkunnig verkställa utredning av frågan hur arbetsförhållandena ur säkerhetssynpunkt voro ordnade inom statens utlänningskommission samt avgiva de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda. Utredningen, som avlämnades den 6 oktober 1950, är hemligt jämlikt 10 och 14 §§ sekretesslagen.

Under utredningens gång framfördes av en tjänsteman hos kommissionen till expeditionschefen Montell vissa anmärkningar mot e. o. byråchefen Nils Hagelin i dennes egenskap av chef för kommissionen. Sedan expeditionschefen Montell anmält detta för chefen för inrikesdepartementet, uppdrog denne åt Montell att närmare utreda med anmärkningarna avsedda förhållanden.

Utredningen verkställdes i sina huvuddrag på följande sätt. Hagelin delgavs omedelbart anmärkningarna, vilka upptecknats i en promemoria daterad den 19 maj 1950. Härefter hade utredningsmannen enskilda samtal med sex dåvarande och förutvarande tjänstemän hos kommissionen i fråga om innehållet i de anmärkningar av vilka de särskilda tjänstemännen kunde ha närmare erfarenhet. De berättelser som härvid lämnades delgavos Hagelin, vilken muntligen yttrade sig till utredningsmannen i ett sammanhang. Utredningsmannen hade härefter på skilda punkter och i olika omgångar ytterligare enskilda samtal med vissa av de tidigare nämnda personerna och härutöver ännu en tjänsteman hos kommissionen.

Expeditionschefen Montells utredning i anledning av anmärkningarna mot byråchefen Hagelin slutfördes i juli 1950. Hagelin bereddes tillfälle att taga del av denna utredning och avgav yttrande över densamma i skrivelse av augusti 1950.

En granskning av expeditionschefen Montells utredning i anledning av anmärkningarna mot byråchefen Hagelin ger vid handen, att en del av anmärkningarna uppenbart äro av mindre betydelse, andra åter — särskilt den som berör en bilförsäljning vid Smedsbo utlänningsläger — av den art att inrikesministern bort vidtaga åtgärder i anledning av desamma. Därest icke inrikesministern ansett sig böra omedelbart taga Hagelins chefskap för utlänningskommissionen under omprövning synas vissa av ärendena ha bort överlämnas till JK för eventuell åtgärd. — Med anledning av uraktlåtenheten att vidtaga åtgärder ha vi yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot förutvarande statsrådet och chefen för inrikesdepartementet Mossberg.»

* Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:
från första kammaren: herrar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Herlitz, Fritiof Karlsson, Lundgren, Sandberg och Pettersson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Swedberg, Spångberg, Nolin, Jonsson i Haverö och Olsson i Mora.

V.*

av herrar *von Friesen, Lundgren och Löfroth*, som anført följande:

»I en den 19 februari 1952 till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet inkommen skrivelse anhöll J. A. Selander, ansvarig utgivare för Eskilstuna-Kuriren, att redaktören H. Ström för tidningens räkning finge taga del 'av den år 1950 av expeditionschefen i inrikesdepartementet Erik Montell verkställda utredningen angående vissa missförhållanden inom statens utlänningskommission, såväl den del av utredningen, som gäller organisatoriska missförhållanden vid kommissionen, som den del, vilken rör anmärkningar mot chefen för kommissionen'.

Den 3 april 1952 begärde konstitutionsutskottet att erhålla handlingarna till chefens för inrikesdepartementet beslut i anledning av förutnämnda anhållan. Till svar härå meddelade t. f. expeditionschefen i departementet S. Bucht i en den 7 april 1952 dagtecknad skrivelse att beslut i anledning av Selanders framställning fattades av chefen för inrikesdepartementet den 31 mars 1952. Beslutet innebar, att Montells promemoria rörande vissa anmärkningar mot ordföranden i statens utlänningskommission N. Hagelin skulle utlämnas men att den av Montell upprättade promemorian rörande ordnandet ur säkerhetssynpunkt av arbetsförhållandena inom statens utlänningskommission, vilken sistnämnda promemoria redan i samband med dess avlämnande till departementet hösten 1950 hemligstämplats med stöd av 10 och 14 §§ lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, fortfarande skulle anses såsom hemlig enligt nämnda lagrum och därför ej utlämnas.

Tryckfrihetsförordningen innehåller i kap. 2 bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet. Framställning om allmän handling utbekommande skall göras hos den myndighet, där handlingen finns, och skall prövas av samma myndighet. Allmän handling, som ej skall hållas hemlig, skall på begäran genast eller så snart ske kan utan avgift tillhandahållas den som för läsning eller avskrivning på stället önskar taga del därav; han äger också mot fastställd avgift erhålla avskrift av handlingen. Skyldighet att tillhandahålla handling på stället skall dock ej föreligga, om betydande hinder därför möter.

Det nu förekommande uttrycket att handling på anmodan skall utlämnas *genast eller så snart ske kan* tillkom i samband med 1936 års reviderade lagstiftning om allmänna handlingar. Kungl. Maj:ts förslag (prop. 1936: 140) innehöll orden 'utan åsidosättande av andra lika viktiga tjänsteåligganden', men dessa ord uteslötos av riksdagen på hemställan från konstitutionsutskottet, som befarade att den i propositionen upptagna formulering

---

* Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:
från första kammaren: herrar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren, Gustav Emil Andersson, Fritiof Karlsson, Lundgren, Sandberg och Pettersson; samt från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén, Swedberg, Nolin, Jonsson i Haverö, Löfroth och Adamsson.

ringen skulle kunna misstolkas så att utlämnande obehörigen fördröjdes (utl. nr 37 s. 10).

Den tidrymd — 41 dagar — som i detta fall förflutit mellan anhållan om handlingarnas utbekommande och statsrådets beslut synes icke stå i överensstämmelse med ordalagen i tryckfrihetsförordningens 2 kap. Uppenbart är att den som begär att få utbekomma en handling — i regel en tidningsman — med hänsyn till intresset av snabb nyhetsförmedling har rätt fordra att hans framställning skall behandlas med större skyndsamhet än här skett. Då det också synes angeläget att redan från början av tryckfrihetsförordningens tillämpning fastslå denna princip, ha vi yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot statsrådet och chefen för inrikesdepartementet Hedlund.»
